

DE LAATSTE GENERATIE

Een unieke levensloop in de Tweede Wereldoorlog

ISBN: 9789464053227

Alvin van Wunnik, 2020

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	IV
I Oorlog in Europa	1
1 De laatste dagen in vrijheid	2
2 De inval	8
3 De bezetting.....	24
4 Bom op Maastricht.....	37
II Dwangarbeid	45
5 Naar het hol van de leeuw	46
6 Dwangomstandigheden.....	53
7 Het werk.....	64
8 Aantrekkingskracht.....	68
9 Sabotage en vertrek.....	72
III Pilotenhulp	82
10 Onderduiken	83
11 Merselo.....	87
12 Luchtoorlog	94
13 De Eijkenhof.....	105
14 Pilotenhulp	110
15 Een zwervend bestaan	117
16 Naar huis	124
17 Dresden.....	131
IV Verzet	137
18 Het leger der havelozen	138
19 Verzet in de Peel.....	141
20 Opgejaagd en wild	145
21 Een verrader?.....	154
22 Jo	156
23 Het enigma Peerbooms	157

V Het front.....	161
24 D-Day	162
25 Dolle Dinsdag.....	170
26 Bevrijding Maastricht	176
27 Market en Garden.....	182
28 De slag om Overloon	193
29 De slag om Venray.....	201
30 St. Servatius.....	210
31 De Peeldorpen worden verscheurd.....	215
32 Stagnatie front.....	224
VI Mijnenruimen.....	228
33 De onzichtbare dood	229
34 De beginnende mijnenruimer	242
35 Roermond, een verschrikking.....	249
36 Een druppel op de gloeiende plaat.....	255
37 Onder water Walcheren	263
38 Terug naar Roermond	271
39 De dodelijke weg naar St. Ludwig	277
40 Ongelukken	281
41 Bevrijding.....	289
42 Terug naar Venray	292
43 Foute hulp.....	307
44 De laatste explosie.....	322
Bronnen	329
Fotoverantwoording.....	343

Voorwoord

“Wat zegt ons, mensen van die zogenaamde welvaartsstaat, nog de angst om het naakte bestaan, waaraan toen iedere dag of nacht een definitief einde kon komen door gevaren vanuit de lucht, gevaren te land en vooral door gevaren van verziekte geesten in gehate uniformen. Wat zegt ons nog een stampende laars in de nacht, die langs uw huisdeur voorbijkwam, wat een gillende sirene, die duizenden moeders en kinderen tot neurotici maakte, wat 125 gram brood per dag en een ons vlees in de week.”⁽¹⁾

Mijn grootvader Willy vertelde mij regelmatig verhalen over zijn belevenissen in de Tweede Wereldoorlog. In oktober 2014 had ik weer een gesprek met mijn opa over zijn belevenissen in dat tijdperk. Dat gesprek duurde erg lang en hij was na afloop behoorlijk moe. Hij zei: "Dit is eigenlijk geen interessant verhaal. Ik vind het niet nodig om dit op te schrijven als een soort historisch document of zo. Wat wij deden was niet speciaal."

Tegen Willy zou ik willen zeggen; “Het spijt mij opa, maar ik ben het niet met u eens.” Ik raakte steeds meer geboeid door de verhalen van gewone mensen die in die tijd leefden. Mensen die noodgedwongen voor ingrijpende keuzes kwamen te staan. Keuzes waarvan de huidige generatie zich nauwelijks een voorstelling kan maken. De meeste Nederlanders hebben nooit een oorlog in eigen land meegemaakt. Wat zou je doen als je moest kiezen: werken voor een machthebber die je familie terroriseert of liever onderduiken? Sabotage plegen waardoor je vrienden wellicht terechtgesteld worden? Op je zolderkamertje hopen, dat het allemaal wel overwaait of in het verzet gaan en piloten helpen met als mogelijk gevolg de doodstraf? En na de bevrijding? Zou je proberen je oude leven weer op te pakken? Of zou je oorlogstuig ruimen waarbij elke foute inschatting je het leven kan kosten?

Het zijn allemaal vragen waarop de meesten van ons niet meteen een antwoord klaar hebben. Waar wij nu gelukkig ook geen antwoord op hoeven te hebben. Dat maakt het verhaal van diegenen, die zulke keuzes wel moesten maken zo speciaal. Willy behoorde tot de laatste generatie die daar over kon getuigen.

De gebeurtenissen van de oorlog, die ik in dit boek onderscheid, zijn: inval en bezetting, dwangarbeid, onderduiken, pilotenhulp, verzet en mijnenruimen. Willy is in al die onderdelen actief geweest en zijn verhalen vormen dan ook de rode draad in dit boek. Zijn verhaal is aangevuld met verslagen van andere ooggetuigen, deelnemers en slachtoffers en met stukken uit verschillende archieven, dagbladen en andere bronnen. Daarmee wil ik de tijdgeest van toen en de waarheid zo dicht mogelijk benaderen, hoewel de verslagen van ooggetuigen natuurlijk altijd subjectief zijn.

Dit boek draag ik op aan mijn opa Willy, die in 2015 overleden is, bijna 92 jaar oud. En ik draag het op aan alle in dit boek genoemde 'goede' mensen die actie ondernamen tijdens dat grote drama van toen.

Mijn dank gaat uit naar iedereen, die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit boek. Frans Hersmis als eerste, onvermoeibaar, goedlachs en met een fantastisch geheugen. Hij deelde zijn zeer persoonlijke verhalen om dat te vertellen, wat anderen niet meer kunnen. Een bedankje of een medaille voor de eerste explosievenruimers van Nederland kon er toen en ook later niet af bij de officiële instanties, iets dat Frans en Willy altijd heeft dwarsgezet. Dit boek is een medaille van erkenning voor de door hen getoonde moed. Voor hun inzet en voor het gevaar dat zij hebben gelopen om de mensen in ons land in veiligheid te laten leven na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.

Ik bedank mijn vader Jan van Wunnik voor het doornemen, aanvullen en bespreken van de verhalen van Willy en voor de meer taalkundige correcties in dit boek.

Antoon Meijers, oud-kapitein van de EOD. De huidige explosievenopruimingsdienst is van grote waarde geweest voor de militaire achtergronden en met name het gedeelte over mijnenruimen. De via hem geleverde connecties en de altijd parate kennis met betrekking tot het opruimen van explosieven zijn cruciaal geweest bij het schrijven van dit boek. Ook hij behoort tot de mensen, die ons land vrij maakten van oud oorlogstuig.

Maria van Staveren, de jongste dochter op de Eijkenhof, wil ik bedanken voor haar scherpe geheugen en het vertellen van de

achtergronden van de bewoners en bezoekers van de boerderij, waartoe Willy behoorde in de laatste twee oorlogsjaren.

Peter Hickson voor alle tijd die hij heeft besteed aan het naspeuren en beschikbaar stellen van het materiaal rondom zijn vader Bill Hickson.

Heel wat uren heb ik doorgebracht in de diverse archieven van het land, speurend naar nieuwe kennis. Soms zoekende naar een speld in een hooiberg, die ik dan niet vond, dan weer trof ik onverwacht een goudmijn aan informatie. De koffie was meestal matig, maar dat werd ruimschoots goedge maakt door de medewerkers van deze archieven, die stuk voor stuk zeer behulpzaam en geduldig waren. Door hun aanwijzingen ben ik meer op het spoor gekomen dan mij in mijn eentje was gelukt.

Verder iedereen, die heeft meegedacht over en meegezocht naar de antwoorden op mijn vragen. Zoals Marieke de Vries, Eleonore Wolff (Neubrandenburg), Jan Michels (Merselo), Gerrit Reintjes ('t Veulen).

Op taalgebied was het onmogelijk een goede versie neer te zetten zonder de geduldige hulp van meerdere mensen, voornamelijk Frank Weeink. Alle nog bestaande fouten zijn van mijn hand.

En natuurlijk ben ik heel dankbaar voor het geduld van Olaf en Casper -achterkleinkinderen van Willy- en dat van hun moeder, mijn vrouw Carole; het geduld, dat ze met mij hebben gehad, zodat ik de afgelopen jaren vele uren heb kunnen besteden aan het schrijven van dit boek.

Ik heb er zoveel mogelijk voor gekozen om verslagen van ooggetuigen het verhaal te laten vertellen, aangezien dit mooiere beelden verstrekt dan ik zelf achteraf kan maken. Daar zitten soms kleine onjuistheden in, die ik omwille van het verhaal heb laten staan. Omwille van de leesbaarheid zijn sommige woorden minimaal aangepast, de kern van het verhaal blijft altijd staan.

Verdere dank: Henk Stellaart, Anne Beuving, Bernhard Randerath, Brian Guy, Friedrich Stamp, Henny Brandhorst, Martine Letterie, Hans Paijmans, Peter Luijten, Richard Schoutissen, Toon Smeets, Warren Watson.

-I-

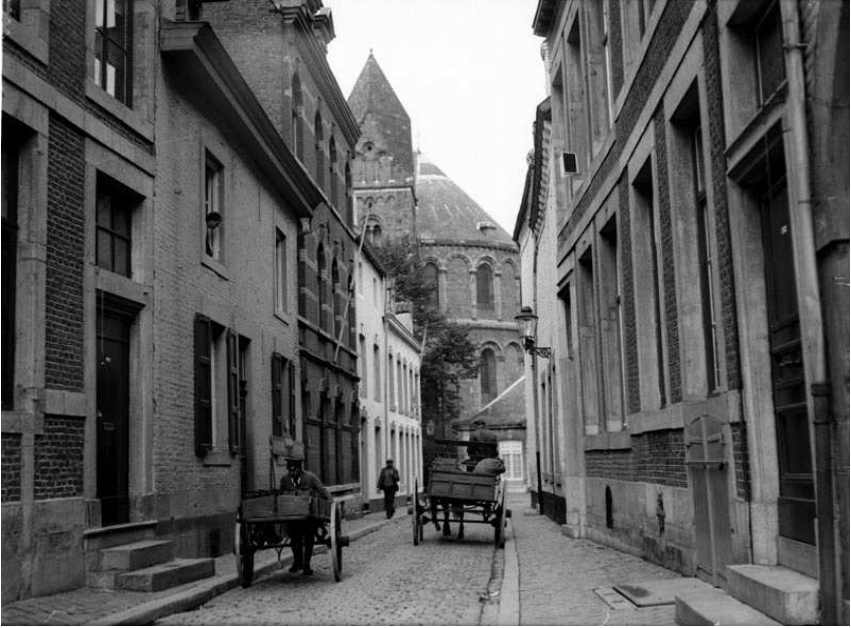
Oorlog in Europa

1 De laatste dagen in vrijheid

De Roaring Twenties

De jaren 20 van de 20ste eeuw zijn de jaren na de Eerste Wereldoorlog, waarin Nederland zijn neutraliteit kon handhaven en ongeschonden uit de bloederigste oorlog uit de geschiedenis is gekomen. Buurland Duitsland, de Weimar Republiek, gaat zwaar gebukt onder een enorme inflatie. Het is door de overwinnaars veroordeeld om Frankrijk en Groot-Brittannië herstelbetalingen te geven. Al tijdens het tekenen van het vredesverdrag van de Eerste Wereldoorlog, waarin Duitsland als enige wordt aangemerkt als stichter van die oorlog, zijn er grote twijfels over de gevolgen van het akkoord. Wanneer de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken het verdrag onder ogen krijgt, schrijft hij: “De indruk is er een van teleurstelling en spijt en is uitermate deprimerend. De voorwaarden zijn onbegrijpelijk hard en vernederend en aan de meeste eisen zal niet voldaan kunnen worden. (...) De absurde voorwaarden die in het verdrag zijn opgenomen, dragen het zaad van een volgende oorlog reeds in zich.”⁽¹⁾ De minister denkt dat recht niet de hoofdreden van het verdrag is en dat het verdrag “geen duurzame vrede zal brengen, omdat het gebaseerd is op het drijfzand van eigenbelang.”⁽²⁾ Ook een Britse diplomaat, die bij de vredesbesprekingen aanwezig is beschrijft de sfeer als pessimistisch. Tijdens een bespreking hoort hij van een econoom, wat deze van het verdrag vindt. “Hij vindt het niet alleen immoreel maar ook incompetent. De Duitsers hebben niets te winnen als ze tekenen en verliezen niets als ze weigeren te tekenen.”⁽³⁾ Tot 2010 doet Duitsland herstelbetalingen vanwege de Eerste Wereldoorlog.

Kort na het bloederige conflict probeert Amerika alcoholisme te verbannen met de drooglegging en in Ierland woedt de strijd voor onafhankelijkheid. De eerste experimenten met radio worden gehouden en auto's worden voorzichtig zichtbaar in het straatbeeld. Rusland krijgt met Stalin een nieuwe leider en in Italië is Mussolini aan de macht gekomen door een staatsgreep. In Duitsland is eenzelfde soort machtsovername mislukt in 1923 tijdens de Bierkellerputsch van de nazipartij. De leider van de mislukte actie, Adolf Hitler, zit gevangen in afwachting van zijn proces.

Maastricht in de jaren 1930

Stad aan de Maas

In de heuvels van Zuid-Limburg ligt de zuidelijkste stad van Nederland, de vestingstad Maastricht, een van de oudste steden van het land. Gebouwd op de oevers van de Maas. Zuid-Limburg wordt ingeklemd door België in het westen en zuiden en naar het oosten ligt Duitsland. Hier ligt ook het hoogste punt van Nederland, de St. Pietersberg, een heuvel die onlosmakelijk verbonden is met de stad Maastricht. De heuvel levert mergel, waar vele huizen in Maastricht mee zijn gebouwd en door de mergelwinning zijn er talloze ondergrondse ruimten en gangenstelsels ontstaan. Tot eind negentiende eeuw wordt alles gebouwd binnen de stadsmuren en blijft de stad klein. Maastricht is een van de eerste industriële steden van Nederland met een grote industrie voor glas, kristal en aardewerk. Daardoor groeit de stad snel en wordt er uitgebreid buiten de stadsmuren om alle arbeiders te kunnen vestigen. Een van de eerste projecten is Blauw Dorp waar in 1917 eenlaags woningen met kapverdieping worden gebouwd, opgetrokken uit bakstenen. De huizen zijn klein, maar in alle opzichten beter dan de barakken op

binnenplaatsen en in tuinen van de oude stad, of de kamertjes in verwaarloosde huizen van de binnenstad, waar veel arbeiders in armoedige omstandigheden vóór die tijd moesten leven. Bovendien is het in de nieuwe wijk gezellig. Iedereen kent iedereen, en als een zus of broer trouwt gaat die vaak ook in Blauw Dorp wonen.

Een nieuwe telg

Op 23 november 1923 wordt Wilhelmus van Wunnik geboren in een van die kleine bakstenen arbeidershuisjes op de Gebroeders Moorsweg nummer 8. Willy is het zesde en laatste kind van Johannes-Henricus van Wunnik en Helena Schuimer. Vader Johannes is dan al 30 jaar werkzaam bij de Société Céramique, een Maastrichtse aardewerkfabriek, waar serviezen en andere huishoudelijke artikelen worden gemaakt. Als jongste zoon Willy na een paar jaar oud genoeg is voor school gaat hij naar de basisschool 100 meter van zijn ouderlijk huis. De lagere school doorloopt hij niet met plezier, het stilzitten is niets voor hem en ook het strenge gezag wat op de scholen in de jaren 20 heerst, is iets waar hij moeite mee heeft. Regelmatig brengt zijn moeder hem naar school, waar ze Willy aan de voorkant aflevert om dan, eenmaal thuisgekomen, Willy alweer thuis aan te treffen, omdat hij direct door de achteruitgang van de school weer vertrokken is. Zijn eerste lerares heeft een zware dobber aan de jonge Willy.

Na de lagere school gaat Willy naar de ambachtsschool om het vak van metaalbewerker te leren. In die periode regelt zijn oudste broer ook een bijbaan voor Willy bij een kruidenier. Willy herinnert het zich nog goed. "Mijn broer was een goede vriend van de eigenaar van de zaak en het stel had geen kinderen. Hij wilde dat ik daar ging werken, want als zij dan met de zaak zouden ophouden, kon ik het mooi overnemen." Op een maandagmorgen gaat Willy naar de zaak om te beginnen. Hij hoeft geen eten mee te nemen, want er zal goed voor hem gezorgd worden, zo is hem verteld. "Om 10.00 uur kreeg ik een rotte banaan en 's middags was het ook niet al te best." Eind van de ochtend moet Willy zijn eerste bestelling bestaande uit fruit afleveren met een bakfiets, bij een barones. "Ik fietste over een bolle weg, er waren twee wegen naast elkaar en in het midden grind. Ik viel met de bakfiets om, op mijn gezicht, en al het fruit vloog over straat. Ik raapte alles weer op, de tomaten, appels en bananen. Ik

legde alles zo netjes mogelijk op de schaaltes en fietste naar de barones. Daar belde ik aan de voorkant aan en kreeg te horen dat ik aan de achterkant moest zijn. Toen had ik inmiddels al wel de smoor in. Ik ging achterom en daar kwam de barones om de bestellingen in ontvangst te nemen. 'Wat is hiermee gebeurd', vroeg ze mij geïrriteerd. Ik zei dat er niets mee gebeurd was. Ik was snel klaar met die baan."

Willy (links) met broer Cees, eind jaren 1920

Onrust daalt neer

De jaren 30 zijn de crisisjaren, ook in Nederland. Na de val van de beurs in Amerika eist het land al zijn tegoeden in het buitenland op en stagneren investeringen. Wereldwijd zakt de economie in elkaar en de werkeloosheid neemt een enorme vlucht. Het fascisme komt op, met name in Oostenrijk, Italië en Duitsland, waar Adolf Hitler de macht weet te veroveren in 1933. Ook in Nederland laat het fascisme zich horen met de Nationaal Socialistische Beweging, NSB. Willy ziet de donkere kant van de jaren 30. “Het waren voor veel mensen gruwelijke jaren. Als je in Maastricht maandag om 05.00 uur naar het treinstation ging, dan zag het er zwart van de mannen. Die namen allemaal de trein naar het peelgebied in het noorden van de provincie om daar turf te ontginnen. De mannen werden als slaven behandeld. Ze werkten hard, kregen weinig te eten en leefden in onderkomens die schamel waren. Ze kwamen na de werkweek pas op zaterdagmiddag thuis. De vrouwen die achterbleven met de kinderen kregen geen geld maar voeding. Blikken met gehaktballen en dat soort zaken. Dat was echt schandalig, maar naast ons in Duitsland was het nog erger.”

Om de werkloosheid tegen te gaan bedenkt de Nederlandse regering grote projecten, zoals de aanleg van de Afsluitdijk en de Noord Oostpolder. Werklozen worden ook gebruikt om de loop van de Maas te verbeteren. Om een betere toevoer van schepen te realiseren, wordt in 1935 het nieuwe Julianakanaal geopend dat de moeilijke doorvaart van schepen over de Maas moet verbeteren. Een deel van het kanaal vormt de grens tussen Nederland en België en daarom wordt er eind jaren 30 ook gewerkt aan verdedigingswerken langs de strategische waterweg.

Willy zit op de Ambachtsschool in de wijk Wyck en de spreuken aan de muur zeggen genoeg over de schoolomgeving waar hij zijn technische opleiding krijgt; “Rust roest, kennis is macht, arbeid adelt, oefening vormt den meester, bid en werk.” Tijdens zijn schoolperiode heeft hij een stageplaats weten te bemachtigen bij constructiewerkplaats Delnoz, waar hij vanaf april 1938 aan het werk gaat als machinebankwerker. ‘s Ochtends om 04.00 uur gaat Willy naar de werkplaats en ‘s avonds gaat hij naar school. Delnoz werkt onder andere voor Rijkswaterstaat en defensie. Zo repareert

Willy met het bedrijf een spoorbrug over de Maas door het hele gevaarte van klinknagels te voorzien en plaatsen ze stalen constructies, zoals deuren, in een bunker in het Jekerdal. Willy moet aan de vooravond van de oorlog samen met zijn collega's de bunkers in Zuid-Limburg moderniseren. “Op 9 mei 1940 hebben we luchtverversing in een bunker gebouwd langs het Julianakanaal en toen kwam de bevelvoerend kapitein van de regio langs. Hij woonde in Maastricht en gaf ons een koffertje mee met wasgoed. Of wij dat bij hem thuis wilden afgeven. Wij werkten door tot 21.00 uur en toen hebben wij het koffertje gebracht. Hij kwam zelf opendoen. Maar hij wist toen dus al dat er iets ging gebeuren. De dag erna moet er wel iets zijn gebeurd want wij kwamen hem niet meer tegen. Hij was ineens verdwenen.”

Willy (links) bij machineconstructiebedrijf Delnoz, Maastricht

2 De inval

Europa glijdt af

De Oostenrijker Adolf Hitler is met steun van een bevolking die gebukt gaat onder de represaillemaatregelen als gevolg van de Eerste Wereldoorlog, vanaf 1933 aan de macht in Duitsland. Hitler bouwt Duitsland economisch weer op en geeft de bevolking zelfvertrouwen. De leider van de nazipartij droomt groot en met veel bluf weet hij zijn eerste stappen te zetten naar zijn utopie, 'het Derde Rijk'. Met het geweldloos inlijven van Oostenrijk bereikt Hitler zijn eerste doel. Daarna bezet hij het Sudetenland, aan de oostkant van Duitsland. Het pokerspel lijkt te werken, want de regerende Europese grootmachten, Groot-Brittannië en Frankrijk, grijpen niet in.

Adolf Hitler in 1930

“Het is nu onze taak om de Poolse bevolking te bevrijden van de erbarmelijke omstandigheden en, onder onze leiding, een van de gelukkigste naties van de wereld te maken.”⁽¹⁾ Dit is de denkwijze van een Duitse soldaat op 1 september als Polen met groot militair

machtsvertoon wordt binnengevallen. Groot-Brittannië en Frankrijk hebben de situatie lang aangekeken, maar nu verklaren ze Duitsland dan toch de oorlog. Daadwerkelijke actie ondernemen de landen nog niet, er wordt niet gevochten. De stemming bij de fanatieke soldaten in het Duitse leger is opperbest, zeker wanneer ook Tsjecho-Slowakije, Denemarken en Noorwegen worden ingelijfd. “Het is een overwinning van heldhaftigheid, een overwinning van het recht. Het is een overwinning in ons heilig geloof in ons eeuwige Duitsland, een overwinning van het Nationaal Socialisme, en daarom ook een persoonlijke overwinning voor Hitler.”⁽²⁾

Fall Gelb

Nu het relatief rustig is op alle fronten rond het Duitse rijk, maakt Hitler zich op voor de slag om Frankrijk. Hitler is één dag terug van zijn hoofdkwartier in Polen als hij op 27 september 1939 de belangrijkste leiders van het leger bij zich roept en meldt dat hij de aanval naar het westen nog datzelfde jaar wil inzetten. Het leger sputtert tegen, maar Hitler is vastberaden om het plan te lanceren. Onderdeel van de veldtocht is operatie Fall Gelb (zaak geel), het invallen van België, Luxemburg en Nederland. De reden van de Duitsers om de neutraliteit van deze landen te schenden is om zo de sterke Franse Maginotlinie, de grens tussen Duitsland en Frankrijk, te omzeilen. De Fransen weten dat de grens met Duitsland zwaar bewaakt is door de versterkingen en houden er rekening mee dat Duitsland via België wil aanvallen. Het plan van het Franse leger is, om met behulp van Britse soldaten, de aanvaller tegemoet te treden. Grootschalige planning en oefening hiervan is lastig omdat België neutraal is. Alhoewel Nederland slechts een bijkomende aanval is, op weg naar de verovering van Frankrijk, is het land handig om in te nemen, om zo het Duitse industriële Ruhrgebied beter te beschermen en om de Nederlandse kust te gebruiken als springplank naar Groot-Brittannië. Nederland hoopt dat het net als in de Eerste Wereldoorlog zijn neutraliteit kan handhaven, zodat een oorlog vermeden wordt.

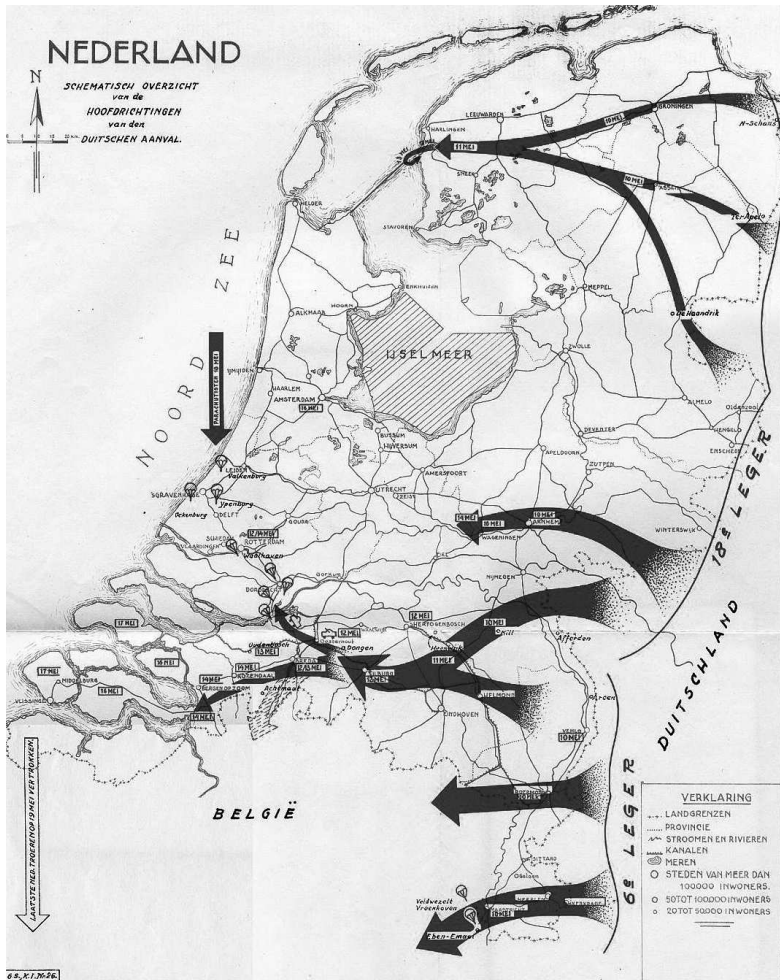
De Duitse inval wordt meerdere malen uitgesteld vanwege slechte weersomstandigheden: zes keer in november en vier keer in december. Hierdoor heeft de Duitse legerleiding genoeg tijd om de

plannen tot in detail uit te werken. In het originele plan wordt alleen de provincie Limburg binnengevallen en wordt het westen van het land, de vesting Holland, vermeden. Deze moet later via politieke wegen onder Duitsland komen te vallen, maar na een aantal maanden bepalen de Duitsers dat heel Nederland zal worden aangevallen. De definitieve aanvalsdatum wordt gezet op 17 januari 1940 om 08.16 uur Duitse tijd (06.36 uur Nederlandse tijd).⁽³⁾

Op 10 januari 1940 moeten twee Duitse officieren, die op weg zijn naar een bespreking in Keulen, een noodlanding maken in België, vlak bij Maastricht. Ze zijn met hun vliegtuig uit koers geraakt waardoor ze zich onbedoeld boven België bevinden. Een van de officieren heeft geheime stukken over de inval van Nederland bij zich. Nadat een passant hen vertelt dat ze zich in België bevinden, probeert de militair de documenten in brand te steken. Het lukt hem niet om dit met zijn aansteker te doen, de arbeider heeft lucifers bij zich en helpt een handje waardoor een deel van de documenten verbrandt. Belgische militairen arresteren kort daarop de twee Duitsers. Voordat het verhoor begint weet de Duitse officier nog een deel van de documenten in een kachel te verbranden. Toch kan uit de overgebleven papieren worden afgeleid dat de Duitsers plannen hebben om België en Nederland aan te vallen. In de lage landen wordt gereageerd door in een hogere staat van paraatheid te staan en bewaking bij de belangrijke bruggen in te voeren⁽⁴⁾, maar verder blijft alles stil en wordt er weinig waarde aan de papieren gehecht. Hitler stelt de aanval uit naar het voorjaar omdat hij bang is dat zijn grootste kracht, de verrassing, nu niet meer werkt.

De tekenen van een Duitse inval zijn al langer voorhanden. Zeker in de provincie Limburg, waar veel met de Duitse burens wordt gewerkt, zijn de bewoners al langer op de hoogte van een overmatige Duitse interesse. In grensplaats Venlo zien ze meerdere malen dat er iets op handen is, zoals een inwoner beschrijft: "Vanaf 1938 was de grens gesloten. Je mocht er niet meer komen. We gingen weleens wandelen richting grens, ongeveer twee kilometer hiervandaan. Ik weet nog wel dat als je één meter over de grens waagde, je de kogels hoorde fluiten. Het was geen gericht schot, maar ik geef maar aan dat het heel moeilijk was de grens over te

komen.”⁽⁵⁾ Ook zijn er grensoverschrijdingen zichtbaar vanuit Venlo. De Duitsers hebben interesse in de sterkte van de Peelstelingen, een obstakel dat bij een eventuele inval genomen moet worden. “Voorafgaand aan de bezetting had je hier in Venlo, als grensplaats, regelmatig die grensoverschrijdingen van vliegtuigen. Dat was heel boeiend en spannend natuurlijk, dat die Duitse vliegtuigen ons luchtruim schonden. Dat deden ze om foto’s te maken van onze linies.”⁽⁶⁾

De Duitse inval van Nederland, mei 1940

De inval

Uiteindelijk wordt 10 mei 1940 de dag van de aanval. Terwijl geoefende troepen van het 6^e leger de speerpunt van de aanval leiden, wordt voor de rest van Nederland het zwakke 18^e leger gebruikt, een samenraapsel van divisies en oudere militairen. De aanval wordt ingezet tijdens de vroege morgen. “Het moment is gekomen voor de beslissende strijd om de toekomst van de Duitse natie. Driehonderd jaar lang hebben de Engelse en Franse machthebbers er alles aan gedaan om een werkelijke consolidatie van Europa te verhinderen, maar vooral om Duitsland zwak en machteloos te houden.”⁽⁷⁾ Met deze woorden spreekt Hitler zijn leger moed in en probeert de komende strijd te rechtvaardigen. “Soldaten van het Westfront! Nu is het tijd dat u in actie komt. De strijd, die vandaag begint, zal beslissend zijn voor het lot van de Duitse natie in de komende duizend jaar. Doet nu uw plicht! Het Duitse volk begeleidt u met zijn zegenwensen.”⁽⁸⁾

Op papier heeft Duitsland met zijn aantal manschappen geen overmacht tegen de Nederlandse verdedigingstroepen. Maar met betere bewapening en het strategische inzetten van troepen zorgt Duitsland, dat het weinig moeite heeft met het Nederlandse leger. In het zuiden staan 3.700 lichtbewapende Nederlandse manschappen klaar om Maastricht en omgeving te verdedigen, Duitsland valt het zuiden binnen met 140.000 goed bewapende soldaten. Om 03.00 uur op 10 mei begint de aanval, Duitsland valt het neutrale Nederland binnen.

Beroepsmilitair Jef Engelen is ingedeeld als sergeant bij Maastricht. Hij maakt onderdeel uit van een van de twee verdedigingsringen rond de stad. “Het was een heerlijke zomerse dag. Buiten stond alles in volle bloei. Alle militairen in de kazerne waren op, want er was waakzaamheid geboden. Wij zaten bij elkaar en vroegen ons af of het mogelijk zou zijn dat Duitsland na een gedane belofte ons land te ontzien alsnog Nederland zou binnenvallen. We spraken elkaar dan maar weer moed in, in de hoop dat dat niet zou gebeuren. Omstreeks 03.00 uur werden we opgeschrikt door het hevige gegrom van vliegtuigen. We renden naar buiten om te gaan kijken wat er aan de hand was en zagen toen veertig tot vijftig Duitse vliegtuigen boven de stad cirkelen. Wat had dit te betekenen? Zouden de Duitsers dan

toch Nederland zijn binnengevallen? En ja hoor. Niet lang daarna wisten we het. Het was dus waar. Overal hoorden wij afweergeschut en andere vuurwapens. Tien minuten later bereikte ons het wrede bericht dat de Duitsers de Nederlandse grens overschreden hadden.”⁽⁹⁾

Duitse troepen passeren een Limburgse grensovergang, mei 1940

Sprint naar de bruggen

Om snel via België op te trekken naar Noord-Frankrijk, moet het Duitse 6e leger, de legergroep die later bij Stalingrad verslagen zal worden, door Limburg. Een natuurlijke barrière wordt gevormd door de rivier de Maas, het Julianakanaal boven Maastricht en een paar kilometer naar het westen het Albertkanaal, met daarachter België. Voor de Duitse Weermacht is het van groot belang om de bruggen over deze waterwegen in handen te krijgen, zodat de troepenmacht snel kan doorstoten via België richting Frankrijk. Het Duitse leger weet, dat de eerste reactie van de Nederlandse verdedigers bij een inval, het opblazen van de belangrijke bruggen

zal zijn. Als voorbereiding op deze situatie zijn er speciale eenheden opgeleid in Duitsland, vrijwilligers met een Nederlandse achtergrond zodat ze minder zullen opvallen in het aan te vallen gebied. De Duitsers kunnen kiezen uit 190 vrijwilligers die zich hebben aangemeld. De training van deze troepen vindt vlakbij Maastricht plaats over de Duitse grens.

Al sinds begin december 1939 zijn er Duitse infiltranten in Maastricht aanwezig om informatie te verzamelen. Ook worden schaalmodellen van de twee verkeersbruggen en de spoorbrug gemaakt die over de Maas lopen en de stadsdelen met elkaar verbinden. Nederlandse militairen hebben inmiddels de benodigde leidingen gelegd voor explosieven om de brug op te blazen. Na de inval volgt de sprint naar de bruggen. Ten noorden van Maastricht lukt het de Duitsers om het opblazen van de bruggen te voorkomen en krijgen ze een brug over het Julianakanaal in handen. De Belgen zijn sneller dan de Nederlanders en laten de belangrijkste bruggen over het Albertkanaal ontploffen. Daardoor is het des te belangrijker voor de Duitsers om de drie grote bruggen over de Maas in het centrum van Maastricht in handen te krijgen. Een Nederlandse sergeant herinnert zich de gebeurtenissen. "Wij bleven wachten bij het wachtgebouw op nadere orders. Na enige tijd kwam het bericht 'Terugtrekken naar België!', maar het was al te laat. De aanvallen van de Duitsers waren zo hevig en snel, dat de Belgische militairen de bruggen tussen Limburgs en Belgisch gebied al hadden laten springen en het voor ons met groot materieel niet meer mogelijk was uit te wijken naar België."⁽¹⁰⁾

De Nederlandse militairen weten dat de bruggen niet te verdedigen zijn tegen de Duitse overmacht, het is dus van belang om de bruggen op te blazen om zo de Duitsers te vertragen. Om 06.00 uur volgt het bevel om de drie bruggen in Maastricht te laten springen. Om 06.05 uur wordt de eerste brug, de Sint-Servaasbrug, opgeblazen. Een Duitse sabotagegroep van zeven personen is naar Nederland gestuurd om een andere brug, de Wilhelminabrug, te beschermen. Zij worden de avond voor de aanval ondergebracht bij een gastheer in Maastricht. Daar krijgen zij de details te horen van hun aanstaande operatie. Hun gastheer is alcoholist en hij zet iets te veel drankjes neer voor zijn gasten, waardoor vijf van de zeven zwaar

beneveld moeten afhaken. Zij laten het die ochtend afweten. De overgebleven twee doen een poging maar die mislukt, waarbij een van de twee, een Duitser, wordt neergeschoten. Hij is daarmee het eerste Duitse oorlogsslachtoffer in Maastricht.⁽¹¹⁾ Vlak na de explosie van de eerste brug volgen de Wilhelminabrug en de Spoorbrug. Om 07.00 uur Duitse tijd noteert een bevelhebber van het Duitse leger in zijn dagboek, dat “de Belgen om 03.00 uur op de hoogte waren van een invasie; de Nederlanders zijn schijnbaar verrast door de aanval. Bruggen ten noorden en zuiden van Maastricht zijn vernietigd, in Maastricht zijn alle bruggen opgeblazen.”⁽¹²⁾

De Belgische eerste minister brengt een verklaring naar buiten over de nabijgelegen bruggen over het Belgische Albertkanaal, waar een van de Belgische officieren er alles aan doet om de Duitsers te stoppen. “Op zaterdag wist de vijand het Albert Kanaal te overschrijden in het noordelijke gedeelte. De officier die als opdracht had om twee bruggen bij Maastricht op te blazen werd gedood door een Duitse bom op het moment dat hij zijn voorbereidingen trof. De bruggen werden bezet en door vijandelijke gemotoriseerde eenheden gebruikt om het kanaal over te steken. Het lukte een Belgische officier om in de pijlers van een van de bruggen te komen, hij blies de brug en zichzelf op.”⁽¹³⁾ Om 07.30 uur wordt het duidelijk dat de stad omsingeld is en verder verzet zinloos is. De strijd wordt gestaakt en de overgave wordt getekend op een nog intact deel van de Wilhelminabrug. Maastricht valt zonder verdere oorlogshandelingen.

Vernielde brug over de Maas in Maastricht, mei 1940

Duitse kolonne marcheert door de straten van Maastricht, mei 1940

Und wir fahren

Willy is op het moment van de inval 16 jaar en woont bij zijn ouders op de Gebroeders Moorsweg. De vroege ochtend van 10 mei maakt een diepe indruk op de jongeman. "Ik weet het nog goed, de inval. 's Nachts om 04.00 uur werden wij wakker. Vliegtuigen cirkelden over de stad met een enorm lawaai. Toen zijn we snel opgestaan. We wisten wel dat er iets speciaals aan de hand was. Ik ben toen voor het huis op het stoepje gaan zitten. Duitse vliegtuigen kwamen heel laag overvliegen, vlak over ons huis en bij de Servaaskerk over de kerktoeren maakte ze een soort sprongetje." De Duitsers gaan verder met hun opmars naar Frankrijk door troepen via Maastricht te laten oprukken naar België. "Ik ben rond gaan lopen door de straten, eerst naar de Tongerseweg en daar kwamen ze, hele regimenten Duitsers, met paard en wagen. Zingend. Ik ging achter de Duitsers lopen; ik vond het fantastisch; het Duitse zingen was net alsof er een groot koor liep. Op die Tongerseweg bleef het maar doorlopen, naar België en Frankrijk." De jonge Willy is onder de indruk van het Duitse leger. Ook stadsgenoot Jef staat toe te kijken. "Vlak voor ons huis gaf er een een kreet en ze begonnen te zingen. Een van die meeslepende Duitse liederen, die zo zuiver in de maat van hun marsdreun vielen. 'Und wir fahren, und wir fahren, und wir fahren gegen Engeland.' Het was prachtig. En verschrikkelijk. We stonden erbij en keken ernaar. Het voorbijmarcheren duurde een paar uur."⁽¹⁴⁾

De brug bij Vroenhoven over het Albertkanaal is door de Duitsers intact ingenomen, mede door na de eerste sabotagetroepen er 134 parachutisten uit elf zweefvliegtuigen te laten landen.⁽¹⁵⁾ "De dag na de inval ben ik met mijn vader en een van mijn broers naar Vroenhoven in België gelopen. Daar was een Duitse parachutist neergekomen, hij was dood, zijn parachute was niet opengegaan." Ondertussen blijven de Duitse troepen door Maastricht komen, op weg naar België. "Langzaam aanzwellend in prachtig gelijke cadans kwam het dichterbij. Een geluid uit 'n andere wereld. Een in stukjes gehakte donder. De bodem trilde. Eskadron na eskadron, ijselijk perfect, in volmaakt gelijke marsdreun, de kapiteins voorop, ertussenin zo nu en dan 'n pantserwagen."⁽¹⁶⁾

De Duitsers bouwen snel noodbruggen en zo kan hun opmars met een minimale vertraging doorgaan. Het neutrale België is nu aan de

beurt. Ondanks dat er verschillende geallieerde troepen klaar staan om het land te helpen, vormt ook België geen obstakel voor de Duitse oorlogsmachine. De 16-jarige Hette houdt een dagboek bij en beschrijft na de Duitse inname van Maastricht: “Heel veel Engelse, Franse en Belgische krijgsgevangenen zien langskomen. Lange, lange rijen! Dodelijk vermoeid, haveloos, hongerig. Sjokkend onder de gloeiendhete zon langs de Meersenerweg. Als leeuwen gingen ze op ons af, als we met brood, sigaretten of water kwamen. Ze rukten het uit onze handen. Rollen ermee over de grond. De stakkers! Moffen, snotneuzen nog, schoppen de emmers met water om. De beesten!”⁽¹⁷⁾ Al op de tweede dag van de inval ontdekken de geallieerden dat hun opmars door België om de Duitsers een halt toe te roepen een onverwacht probleem met zich meebrengt, grote aantallen burgers zijn op de vlucht geslagen. “Alle wegen westwaarts raakten verstopt door een langzaam groeiende massa verkeer, wat met het uur erger werd.”⁽¹⁸⁾ De Belgen en Fransen zijn gewend aan dit tafereel, maar de Britsen hebben dit op hun eigen eiland nog nooit meegemaakt. “De zwetende en ploeterende massa ademde een sfeer uit van paniek, paniek, die verstrengeld is met hun verleden, gevoed door de herinnering van de recente exodus die was gevolgd door moord, verkrachting en kwelling. (...) Voor de Britse soldaat, afstammeling van een eilandvolk, dat al duizenden jaren onaangetaast is, was het een raar en aangrijpend schouwspel.”⁽¹⁹⁾

Een Duitse Panzer in de straten van Maastricht, 10 mei 1940

De bezetter bedoelt het goed

De inval van Nederland is voor de Duitse zijde een noodzakelijkheid, die teweeg is gebracht door Groot-Brittannië en Frankrijk. “Het Duitse aanbod, Nederland in bescherming te nemen tegen het bewezen voornemen der westelijke mogendheden, Nederland tot opmarsbasis tegen het Roergebied te maken, is bij de Nederlandse regering, in verband met haar geheime verstandhouding met de westelijke mogendheden, op een welbewuste weigering gestuit. Zij leverde daarmee volk en land over aan de verschrikking van een oorlog, bracht echter zichzelf buitenslands in veiligheid.”⁽²⁰⁾ Zo spreekt Adolf Hitler over de inval in Nederland. Dit is volgens hem de ware reden waarom Nederland het doelwit was. Hij spreekt in lovende woorden over het Nederlandse leger en de bevolking. “De Duitse weermacht heeft in de (...) noodzakelijk geworden strijd met het Nederlandse leger al het mogelijke gedaan om de bevolking en het land te sparen. Dit standpunt van Duitse kant kwam in hoge mate tegemoet aan de houding zowel van de Nederlandse militair als ook van de Nederlandse burgerbevolking. Het was in overeenstemming met de culturele en morele stand van het met het Duitse stamverwante volk. (...) De Nederlandse soldaat heeft (...) overal met open vizier en eerlijk gestreden en onze gewonden en gevangenen dienovereenkomstig goed behandeld. De

burgerbevolking heeft niet aan de strijd deelgenomen en zich tegenover onze gewonden eveneens naar de wetten der menselijkheid gedragen.”⁽²¹⁾

De eerste dagen zijn voorspoedig verlopen voor Hitler, maar er zijn grote verliezen in de lucht. Opgeteld zijn 450 Duitse vliegtuigen boven Nederland neergeschoten van 10 tot en met 14 mei, een record aan verliezen op dat moment.⁽²²⁾ Maar al snel blijkt dat Nederland niet voorbereid is op de Duitse overmacht. De beroemde waterlinie die het westen van Nederland kan beschermen wordt niet gebruikt en op de Grebbergen komen troepen erachter dat sommige van hun munitiekisten alleen maar bakstenen bevatten.⁽²⁵⁾ De Nederlandse bevolking, die al in tijden geen oorlog meer gewend is, is in shock. “Sedert eergisteren is het leven fundamenteel anders geworden. De zekerheid van bestaan, waarin wij ons hele leven hebben doorgebracht gaat ons ontvallen. Van dag tot dag, van uur tot uur, gaat alles onzekerder worden.”⁽²³⁾

Rotterdam ligt al een aantal dagen onder vuur van de Duitsers en krijgt een ultimatum tot overgave op 14 mei. Als dat niet nageleefd wordt zal de Duitse Luftwaffe de stad bombarderen. De verantwoordelijke Nederlandse generaal ziet de eis op een vodge papier getekend, vertrouwt het niet en vraagt een nieuw ondertekend document van de Duitsers. De Duitsers accepteren het verzoek en stellen een nieuw ultimatum op, maar de vliegtuigen zijn inmiddels al onderweg naar de stad. Rode lichtkogels worden nog boven de stad afgevuurd, een teken voor de vliegtuigen om te stoppen met hun aanval, één eskader merkt het op en staakt de aanval, maar een ander eskader vliegt door voor de aanval. Om 13.22 uur gillen de luchtalarmen door de stad en worden er binnen een kwartier 97.000 kilo brisantbommen op het historische centrum van Rotterdam gegooid. De bewoners van de stad ondergaan een verschrikkelijk lot. “Om halftwee begint het eerste bombardement. Het luchtarmsysteem werkt allerberoerdest, er wordt veilig geblazen als de vliegtuigen naderen en tegen de tijd dat ze erover denken om weer op te krassen blazen ze onveilig.”⁽²⁴⁾ De bewoners die een schuilkelder hebben, zoeken deze in allerijl op, en stellen deze open voor iedereen die nog een plek zoekt. “Allen worden naar

de kelder gebracht, ze zijn volkomen de kluts kwijt. Allerlei andere mensen komen schuilen. Op een gegeven moment zitten we met 27 mensen in de kelder. 's Avonds brandt de gehele stad, een beroerd gezicht.”⁽²⁵⁾ Het bombardement kost aan 800 inwoners het leven, de stad die in 1940 zijn 600-jarig bestaan viert ligt in puin. Een van de inwoners waagt zich na het bombardement op straat, terwijl de stad nog brandt. “Er zijn zeer veel doden in de stad. We hebben geholpen waar we konden. (...) De lijken worden gewoon in stapels op vrachtwagens geladen (...) Onder het puin liggen er nog zeer veel. Het is warm weer, de stad is zeer warm door de brand. De lijkenlucht in de stad wordt al gauw verschrikkelijk. Het stinkt als de pest.”⁽²⁶⁾

Rotterdam na het bombardement in mei 1940

Nederland capituleert na vier dagen en de Nederlandse bevelhebber legt in zijn dagorder de reden van capitulatie uit. “Ik weet, dat gij bereid zou zijn geweest den strijd voort te zetten, indien ik zulks had geveergd. Ik heb dit echter niet geveergd, omdat ik mijn troepen niet langer weerloos wilde blootstellen aan vernietigende bombardementen en mitrilleuraanvallen uit de lucht en omdat ik onze steden voor totale vernietiging wenste te behoeden.”⁽²⁷⁾ Tijdens

een radiotoespraak van de bevelhebber legt hij verder uit waarom de strijd gestaakt is. “In ons dichtbevolkte land, met zijn vele steden, kan bij luchtbombardementen moeilijk worden onderscheiden tussen militaire en niet-militaire objecten. Rotterdam, dat vanmiddag door de Duitse luchtmacht werd gebombardeerd, heeft het droevig lot van den totalen oorlog ondergaan. Utrecht en andere grote bevolkingscentra zouden binnen zeer korten tijd dit lot met Rotterdam moeten delen. Vrijwel geheel aangewezen op eigen kracht, waren wij niet in staat, ons land, onze burgerbevolking, voor dit geweld te behoeden. Het waren deze harde feiten, die mij noopten, mijn hoogst ernstig besluit te nemen: wij hebben de strijd gestaakt.”⁽²⁸⁾ De nieuwe Duitse leider van Nederland, Seyss-Inquart, laat direct na de capitulatie van Nederland weten: “De Nederlandse soldaten hebben in den strijd dapper gevochten. De Nederlandse civiele bevolking heeft zich tegenover de strijdende troepen ordelijk gedragen. Er is niets, wat ons zou kunnen hinderen, elkaar met eerbied tegemoet te komen.”⁽²⁹⁾

Binnen anderhalve maand heeft Hitler bereikt wat in de Eerste Wereldoorlog na vier jaar vechten en ruim twee miljoen doden niet gelukt is; Frankrijk is gevallen ten koste van ‘maar’ 50.000 Duitse soldaten. De vernedering van Duitsland na de Eerste Wereldoorlog begon met het tekenen van de onvoorwaardelijke overgave in een Franse treinwagon in de bossen van Compiègne. De wagon wordt een symbool voor de Franse overwinning op Duitsland, en om de wereld te laten zien dat de rollen nu omgedraaid zijn, kiest Hitler dezelfde treinwagon en plek uit om de Fransen hun overgave te laten tekenen. Een Amerikaanse verslaggever is een van de weinige getuigen op 22 juni 1940. “De atmosfeer is zoals de Europeanen het noemen ‘correct’, er wordt gesalueerd, maar er worden geen handen geschud. (...) Door het stoffige raam van de verlichte treinwagon zien we Hitler en de andere Duitse leiders opstaan als de Fransen binnenkomen. Hitler geeft de nazi groet, zijn arm opgeheven. (...) Hitler, voor zover wij het kunnen zien door de ramen, spreekt geen enkel woord tegen de Fransen of iemand anders. (...) Het voorlezen van de introductie duurt maar een paar minuten.”⁽³⁰⁾ Hitler heeft geen plannen lang te blijven en laat het verdere voorlezen van de wapenstilstand aan anderen over. Binnen een kwartier is de Führer

vertrokken terwijl de aanwezige muziekband het Duitse volkslied en het Horst Wessel lied spelen. Het enige land van militaire betekenis in Europa, Groot-Brittannië, is de laatste hoop. Op de dag van de Duitse inval in Nederland, 10 mei, wordt er een nieuwe leider geïnstalleerd; Winston Churchill. Groot-Brittannië ligt inmiddels ook onder vuur en wordt dagelijks gebombardeerd door de Duitse Luftwaffe. De Amerikaanse ambassadeur in Londen, schrijft aan zijn regering: "Ik kan niet vaak genoeg mijn gebrek aan vertrouwen in de Britten onderstrepen als het om het voeren van deze oorlog gaat. Ik was verrukt om te horen dat de president [Roosevelt] heeft gezegd dat hij niet deel wil nemen aan deze oorlog. Het meedoen aan deze oorlog, ook al stel je je even voor, dat de Engelsen ook maar iets te bieden hebben op het gebied van leiderschap of productiecapaciteit van hun industrie wat enigszins voor ons van betekenis is, zou een complete misvatting zijn."⁽³¹⁾ Niets lijkt de opmars van nazi-Duitsland nog te kunnen stoppen.

Duitse onderhandelaars, Compiègne, 1940

3 De bezetting

Een Duitse staat met een broedervolk

De bevolking is in de eerste dagen na de inval zenuwachtig en angstig, voortkomend uit de onzekerheid over de nieuwe situatie; de laatste oorlog is 100 jaar geleden. “De enkele lange dagen van onzekerheid en afmattende spanning zijn voorbij. In Limburg is de rust teruggekeerd. Geleidelijk herstelt zich het normale leven. Onwennig nog schakelen wij ons in op de nieuwe toestand; met aarzelende schreden gaan wij een andere wereld binnen.”⁽¹⁾

De nieuwe Duitse bevelhebbers laten het niet na om via aanplakbiljetten op hun eigen manier tekst en uitleg te geven over het pas gebeurde. “Op 14 mei heeft de vroegere Nederlandsche regering zich naar Engeland begeven en het Nederlandse volk aan zijn eigen lot overgelaten. Had de vroegere regering niet geluisterd naar Engelse raadgevingen, maar een werkelijke neutraliteit bewaard, dan zouden alle nu gebrachte offers van goed en bloed onnodig geweest zijn.”⁽²⁾ Zichzelf verdedigd hebbende, laten de nieuwe leiders het niet na om ook alvast een voorbode te geven op wat er wachten gaat, en waarschuwen: “Daartegenover zal de Duitse weermacht ieder vernietigen, die rust en vrede stoort.” Ook wordt bepaald “dat samenscholingen van meer dan drie personen verboden zijn. Bovendien is het verboden luidkeels te zingen en in welke vorm ook luidruchtig te zijn.”⁽³⁾ Om de Maastrichtse bevolking in toom te houden, wordt al op de eerste dag van de inval door de Duitsers een verzekering geëist. De burgemeester van de stad moet tien belangrijke Maastrichtenaren aanleveren, zij worden in gijzeling genomen. Als er sabotageacties of andere anti-Duitse activiteiten worden ondernomen, dan worden de gegijzelden doodgeschoten. Ze worden ondergebracht in hotels, na de bevrijding krijgen de gegijzelden een rekening gepresenteerd voor onderdak en eten door de hotels.⁽⁴⁾

Het dagelijkse leven komt weer langzaam op gang en in eerste instantie valt de bezetting mee, doordat het militaire gezag vooral wordt uitgeoefend door het Duitse leger. Het leger heeft die positie opgeëist, omdat het wil voorkomen dat de nazipartij zelf haar doelen gaat nastreven in bezet Nederland en om geen kans te geven aan de

Einsatzgruppen van de Sicherheitspolizei om terreuracties te ondernemen zoals dat in Polen is gebeurd. Hitler heeft de Duitse generaals nodig en stemt vóór de inval toe met het plan. De Opperbevelhebber van het Duitse Leger in Nederland probeert de rust te bewaken door middel van een verklaring. “De troepen zijn gehouden, de bevolking, voor zover zij zich vreedzaam betoont, onder alle opzichten te ontzien en haar eigendom te eerbiedigen.”⁽⁵⁾ De bevolking wordt ook gewaarschuwd tegen anti-Duitse activiteiten en er wordt melding gemaakt, dat tegenacties gestraft zullen worden. “Van het gezond verstand en het inzicht der bevolking verwacht ik, dat zij alle onbezonnen handelingen, elke aard van sabotage, van lijdzame of daadwerkelijke weerstand aan de Duitse weermacht zal nalaten. (...) Het zou de Duitse weermacht spijten, moest zij zich, gedwongen door vijandelijke handelingen van onverantwoordelijke elementen der burgerbevolking tot scherpe maatregelen tegen de ganse burgerbevolking genoodzaakt zien.”⁽⁶⁾ In eufemistische bewoording wordt aangegeven, dat ieder die zich voegt naar de Duitse bezetter op goede behandeling kan rekenen maar diegene die acties, licht of zwaar, tegen de Duitsers onderneemt het risico loopt op strenge straffen. Niet alleen voor de dader maar ook voor zijn familie en kennissen. In andere aanplakbiljetten wordt op militair gebied al direct met duidelijke taal gewaarschuwd: “Wie op enigerlei wijze in het bezette gebied tegen het Duitse leger geweld gebruikt, wordt met den dood gestraft.”⁽⁷⁾

Al op 29 mei breekt Hitler zijn beloften aan het leger, hij kiest voor een civiel bestuur in Nederland. Deze mogelijkheid is ontstaan, doordat koningin Wilhelmina met haar regeringsleiders naar Groot-Brittannië is gevlucht en er een machtsvacuüm is achtergebleven. Het geeft Hitler de mogelijkheid om de leiding van het land uit de handen van het leger te houden, wat hem goed uitkomt want hij “achtte zijn generaals in het algemeen incapabel om het mengsel van sluwe vasthoudendheid en brutaal doorzettingsvermogen op te brengen, dat hij in het geval van Nederland wenselijk achtte. Politiek- conservatieve, soms door fatsoen overwegingen gremde oude heren kon hij daar niet gebruiken.”⁽⁸⁾

Duitse troepen in Maastricht 10 mei 1940

Nederland krijgt een burgerbestuur onder leiding van de Oostenrijkse nazi Arthur Seyss-Inquart. Het doel is de nazificering van Nederland, zodat het land kan worden ingelijfd in het Groot Duitse rijk. Nederlandse bestuursleden worden aan de kant geschoven en belangrijke posten komen in handen van NSB'ers en Duitsers. Daarmee worden de regels steeds strakker aangehaald en gelijkgetrokken met nazi-Duitsland. Een eerste logische stap is het gelijkstellen van de tijden van de ingenomen landen. De tijdzones in Europa verschillen sterk tijdens de meidagen van 1940. In Nederland verschilt de tijdzone in de eerste jaren van de 20ste eeuw zelfs, met seconden tussen diverse plaatsen. Daarna wordt tot 1937 de Amsterdamse tijd nationaal ingevoerd; twintig minuten en 32 seconden later dan de Britse standaard GMT. Dit verschil wordt genormaliseerd tot 20 minuten. Hierdoor heeft Nederland een andere tijdszone dan buurlanden België en Duitsland. Om de uren van licht te maximaliseren wordt er tijdens de Eerste Wereldoorlog door de strijdende partijen al geëxperimenteerd met zomertijd. In de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog voeren Duitsland en Groot-Brittannië de zomertijd in, Nederland gaat dat pas op 16 mei

doen. Tijdens de inval verschildt de tijd van Nederland ten opzichte van Duitsland dus met 1 uur en 40 minuten.

Een andere belangrijke maatregel die genomen wordt, opent later de deuren tot de makkelijke vervolging van Joden en andere ongewenste mensen in Nederland zoals verzetslieden. Tot hun verbazing komen de Duitsers erachter, dat in Nederland nog geen goed persoonsbewijs bestaat. Het Nederlands ambtenarenapparaat heeft wel goed gewerkt om de bevolking in kaart te brengen en is in het bezit van nauwkeurige bevolkingsregisters. De Duitsers voeren een legitimatieplicht in en met behulp van de registers zijn zij uitermate goed op de hoogte van de Nederlandse bevolking.

Duitse militairen in Maastricht

Toch niet zo gemoedelijk

De gelatenheid van de eerste weken in Maastricht na de inval maakt langzamerhand plaats voor onvrede. Na verloop van maanden blijkt dat de Duitse overheerser toch harder is dan hij in eerste instantie liet blijken. Willy verwoordt het zoals de meesten het voelen: "In het begin van de bezetting viel het allemaal wel mee, maar het werd steeds erger, je mocht dit niet meer en dat niet meer. Er bleven nieuwe regels komen en de sfeer werd steeds grimmiger." Het distributiestelsel dat al aanwezig was voor de bezetting, wordt uitgebreid en iedereen heeft een distributiekaart nodig voor artikelen die op rantsoen zijn. De 'spertijd' wordt ingevoerd, zodat men 's nachts niet over straat mag. De controle over radio-uitzendingen en de pers wordt opgevoerd en censuur wordt toegepast. Eind 1940 beginnen de kranten vol te lopen met berichten over harde straffen van de overheerser. Sabotageacties, zoals het doorsnijden van communicatielijnen van het leger, worden bestraft met de doodstraf. Op 20 december valt in de kranten te lezen: "ondanks (...) nadrukkelijke waarschuwingen en vermaningen heeft een zwaar geval van sabotage plaats gehad. Er werden door onverantwoordelijke lieden kabels van de Duitse weermacht op belangrijke plaatsen meermalen stukgesneden. De beide daders hebben hiermede ook hun eigen volk grote schade berokkend, omdat zij de verdediging tegen binnen vliegende vijandelijke vliegtuigen hebben bemoeilijkt. Zij zijn gearresteerd en door een Duits militair gerechtshof ter dood veroordeeld. Het oordeel is bevestigd en dus rechtsgeldig geworden."⁽⁹⁾

Joden moeten zich vanaf januari 1941 laten registreren en in februari wordt een razzia gehouden waarbij 425 joden in Amsterdam worden opgepakt en afgevoerd naar concentratiekampen. Als reactie daarop wordt er op 25 februari door Amsterdamse bedrijven gestaakt, dit slaat over op andere steden in Nederland. De Duitse bezetter slaat hard terug, waarbij geweld niet wordt geschuwd; er vallen negen doden en meerdere zwaargewonden. Vanaf dit moment wordt de stemming grimmig en broeit het verzet onder de bevolking.

Willy's pesterijen

De maanden, waarin langzamerhand de stemming grimmiger wordt, is voor een 17-jarige jongen zoals Willy een opwindende tijd. Ook de jeugd probeert zich steeds meer tegen de Duitsers te richten. Al vroeg is hij betrokken bij kleine anti-Duitse acties. “Ik werkte tijdens het begin van de oorlog nog steeds bij Delnoz, de constructiewerkplaats. Daar werden in opdracht van de Duitsers bussen gemaakt om springstof in op te bergen, waarop een deksel met ontsteking zat. De bussen waren nodig, zodat ze eventueel de bruggen konden opblazen als de situatie daar om vroeg. Die bussen kwamen alleen nooit klaar. Wij hadden altijd een tas bij ons met die bussen en als wij 's avonds naar huis gingen, schroefden wij de deksels eraf en gooiden ze in de Maas. Dat was het eerste waar wij mee begonnen.”

Willy (Boven, 2e van links) aan het werk voor Delnoz

Wat volgt zijn meer kleinere pesterijen van Willy, acties die onbezonnen lijken, maar voor hem een eerste verzet vormen tegen de bezetters. “Ik zat op de avondschool, die begon in de oorlog om 18.00 uur en om 21.30 waren de lessen afgelopen. Eer je weg was, was het kwart voor tien. Dan moest je hard fietsen om thuis te